

leto privolil. Od tega, kar za prihodnje leto ministerstvo za šolstvo več zahteva, spada 12.800 gold. na Dunajsko višo šolo za poljedelstvo, 8300 gold. pa na vino- in sadjerejsko šolo v Klosterneuburgu.

Natoroznanske stvari.

Rodovitnost in urno razširjanje rastlin.

Res velika in čudna je različnost rastlin, s katerimi lepota in kinča narava lica svoja! — Koliko raznobojnih prekrasnih cvetlic namreč je na zemlji naši, in kdo izmed nas bi jih preštel, ker je število njih tako obilno? Čudapolno pa je tudi to: kako hitro da narava obleče pomladanski čas prazna polja, pusta pota, in sive, ponosno proti nebu kipeče skale, da! še celó zidovje in strehe — v obče — slednji prostorček, kjer je le količkaj dobre plodne zemlje; — in vendar se nam to čudno ne zdi! To pa zato, ker smo vajeni že od mladih nog sledneletnega prerojenja.

Večina rastlin se pomnožuje na nekak čuden način, katerega pozna sleherni zemljak, če le količkaj pozornosti obrača na take reči. So rastline, ki imajo po tisoč semenskih zrn, pa to vse še ni veliko v primeri z drugimi rastlinami; tako, postavim, s tobakom, ki ima okoli štirideset tisoč zrn. Ali ni to veliko? Koliko novega zaroda po tem takem! — Kaj pa hrast? Hrast stoji blizu pet sto let. Če rodi v tem času le petdesetkrat in ima slednjo pot na mnogih svojih vejah in vejicah v vsem le pet sto želodov, jih rodi v onem času pet in dvajset tisoč, po katerih nastanejo s časom veliki in lepi hrastovi gozdi, koje je zaredil en sam hrast po svojem semenu. Pa rastline se ne plodé le samo po semenu, ampak tudi po očesih, koreninah in čebulicah. Nahajamo jih povsod; kajti vsemodri Stvarnik naš jih je razširil po vsi zemlji, da krasijo s čudobudivno svojo krasoto bribe in doline, homce, poljane in raynice. Poznamo jih doslej 30.000.

Čeravno brez števila veliko semena tiči in mnogovrstne druge živali na zemeljskem površji poberó in ljudje v svoj prid obrnejo; — če tudi nedorečeno veliko jih v svoj prid obrnejo; — če tudi nedorečeno veliko jih v zemlji pod zlo pride, ne manj pa nevihte, prevelika vlaga in različne druge neugodnosti uničijo, jih je vendar še vedno takó obilno, da prej prostora zmanjkuje kot semena.

Kaj pa bi bilo, ko bi sleherni zrna obležalo, ko dozori, in na zemljo pade! Bilo bi jih poslednjič vse polno, eno vrh drugega, in ne mogla bi kaliti; tedaj bi se zeliša ne plodila. Pa vsemodri Stvarnik je naredil v naravi vse takó, da grenjeno življenje vedno prave poti.

Vse se lepo razvija v celi natori leto za letom zmirom po enih in istih postavah. Nekatera zrna namreč se nekako čudno razširjajo po zemlji, brž ko dozore in odpadejo. Največ jih je majhnih in tako lahkih, da jih sleherni — tudi najmanjši — pihljaj odnese, ter drugej vseje; zraven tega pa jih je veliko, da so krilata, na primer: regrad (Leontodon taraxacum) in še več drugih. Tudi taka zapusté svoj kraj in se drugam zasejejo tako ali tako. Pohajaje po domačih livadah in igraje si pod senčnimi drevesi okoli premilih mater in vpričo predragih bratov in sester smo še kot otroci trgali take cvetlice, jih pred usta nosili in razpihovali, da se je seme njihovo okoli in okoli nas kviško vzdigovalo in ali dalječ ali pa blizu na tla padalo. Vpili smo v otročji nedolžnosti: „bave! bave!“ nevedé, da naravi pomagamo sejati.

(Konec prihodnjič.)

Slovstvene stvari.

Še enkrat I in v v besedah izvirajočih od glagola.

Letošnje „Novice“ (str. 73 in 108) so pretresale vprašanje, kdaj ima v samostavnih in pridevnih od glagola izvirajočih I in kdaj v svoje opravičeno mesto.

Skušalo se je ondi dokazati, da je brez dvombe napačno po splošnem pravilu vse take samostavnike na -ec in pridevnike na -en pisati z lom, marveč da je, — kar se tiče samostavnikov, — razločevati jih na dvoje ter pisati v enih v, na pr. delavec in ne: delalec*), a v drugih I, na pr. pogorelec; in — kar se pridevnikov (adjektivov) tiče, — da je v nekih brezdvomno opravičen v, na pr. delaven, ne delalen, in nasproti da se neka odločena skupina pridevnikov, — kar se jih namreč nareja iz samostavnikov srednjega spola na -lo, in kar je njihovih daljših izvodov, — piše z lom, na pr. plačilni (od: plačilo), pravilni, oznanilnik, predkosilnica (jed pred kosilom) itd.;

da se torej nekako priporoča po zgledu gotovo pravilnega delaven pisati, kakor se je še nedavno pisalo, tudi: dajaven, toživen, obetaven, vendar pa da sploh ne kaže enakih drugim soseben južnim Slovanom neznanih adjektivov brezumno kovati, ampak da je krajšim oblikam vseskozi prednost dajati.

Ker pa večina Slovencev govoreč samostavnike v končnicah izpušča ter po tem načinu I in v meša in še celó korenski I v v izpreminja, na pr. pavc namesto palec, reklo se je dalje, da je pri posamesnih besedah težko določiti, kaj je prav, kaj ni, in da je v dvombi (dokler se pravo ne izvé), bolje držati se resničnega v narodu slišane izgovarjanja, nego kakih morebiti brezpodstavnih hipotez.

Taka vprašanja segajo v drugi del slovnice, kateri uči, kako se delajo besede ali kako postajajo.

Slavni naš rojak Miklošič je tist mož, kateri je imel — bodi naravnost, bodi posredstveno — največji vpliv na zdanji razvoj slovanskih jezikov soseben pa ljube slovenščine, in ker je on prav zdaj svojo primerjajočo gramatiko slovanskih jezikov dovršil izdavi še četrto knjigo: die Stammbildungslehre, vredno je pogledati, kako neki se omenjena vprašanja rešujejo v tej knjigi.

Da jo sploh rečemo, zagovornikom la ta knjiga ne bode močno v prilog, kajti v ima že zato prednost pred lom, ker opravlja dvojno službo, namreč kakor samostojen suffix (končnica) in pa da zatika zev (hiatus) med samoglasnikoma, v tem ko I služi edino za suffix zlasti pri delanji participa praet. act. II in pa gori omenjenih srednjih samostavnikov, na pr. krilo, opravilo.

Toda oglejmo si tanje dotične suffixe izmed vseh 185, katere Miklošičeva knjiga našteva in razklada.

Suffix (končnica) v (vъ) dela adjektive, kakor so staroslovenski: delav, veličav, grkav, laskav, ostrgav (asper); tudi starosl. samostavniki: kyhavica, pijavica, tresavica, žegavica, predpokladajo po Miklošiči pridevnike: kyhav, pijav itd., ako niso, — kakor na drugem mestu pripušča, — prvotni, kyha-v-ica, kjer bi v samo zev zapiral;

dalje iz zdanje slovenščine: dremav, hripav, kvakav, lajav, mižav, mudljav, razdirav. [Iz takih adjektivov, kakor je jasno samo po sebi, narejajo se s priti-

*) In vendar se res tudi tako piše ter smo nedavno v nekem imenitnejem razpisu tako našli, če tudi je po pričevanju naroda in slovarjev popolnoma napačno.

kanjem končnic zopet druge besede, kakor delav-ec, delav-en].

Suffix **en** (Ѣнъ) dela zlasti pridevnike. V slovenskem odstavku Miklošič ima tukaj adjektive: kazni (kar lepo kaže), mični (kar mika), radodavni, celó tudi na -ten, kakor: kositen travnik, pisatno pero, ali takih od participa praet. act. II. izhajajočih, kakoršnih je polna knjiga današnja (na pr. pritiskalen, odpuščalen, oprostilen), Miklošič ne navaja nobenega razen: stalen (ki mu je pa morebiti izvod od: stalo), in v staroslovenskem jeziku ima samo enega, v katerem se je pa pojem preteklosti nekako ohranil, namreč: ošlbn, solitarius, od participa: ošlbn, qui abiit; kajti drug pridevnik enacega glasú: mačilen, katerega tolmači: cruciatus, to je zur Marter gehörig, prihaja od: mačilo, kakor: plačilen od: plačilo. Niti v drugih nam bližjih jezikih, zlasti hrvatsko-srbskem ni najti sledú od takih participialnih adjektivov. Samo v ruskem in poljskem jeziku knjiga našteva nekoliko takih, na priliko rus. spalnyj, vstavalnyj, žalovalnyj, in polj. jadalny, sypalny, powitalny, požegnalny.

Suffix **ec** (Ѣсѣ). Tukaj navaja Miklošič staroslovenske samostavnike [ki jih pa pišemo po slovenski z e namesto jerka], namreč: davec (da-v-ec), piic in poznejši: pivec (očiten dokaz, da v tukaj le zev zatika), delavec (s pristavkom: primeri slov. delaven), laskavec, bogočastivec, nasproti pa od participa praet. act. II.: pribeglec, ošlec, prišlec, nebyvalec (imperitus), stradalec, vladalec, in

iz slovenščine: bajavec (s pristavljenim razkladom: baja-v-ec), dremljavec, gatavec, igravec, jecavec, maščevavec, posnemavec, plezavec, prilizavec; nasproti pa samó: pogorelec, prišlec in (iz basni) črešnjojelec (qui cerasa comedit). Da je res dvojni način, kako se delajo taki samostavniki, vidimo gori iz staroslovenščine v črkah kaj natančne in pa iz srbskega jezika, ki so glasnikov tudi ne meša, in iz njega Miklošič našteva: bukavac (a-v-ac), zrikavac in zrijavac, lajavac, li-zavac, puzavac, pucavac, rikavac, sjecavac, skakavac, nasproti pa od participa: vladalac, kudilac, nosilac, pratilac, prosilac i. d. [Mimogredé bodi opomnjeno, da Miklošič piše: dolê nec, gorê nec, kakor slovê nec, in ne dolenjec, gorenjec.]

Suffix **ka** (Ѣка) slov. brisavka (z razkladom: brisa-v-ka), zaletavka, kresavka, lajavka, narejavka, oznanjavka, pijavka, plezavka, posnemavka, prhavka, nasproti samo: pogorelka.

Suffix **ik**. Slov. likavnik, umivalnik brez razloga, odkod ta razlika.

Naposled suffix **ica**. Tu se čitajo slov. kukavica, narekavica, padavica, pijavica, treskavica, zehavica, zgaravica, in od adjektivov na -en: trepavnica, predkosilnica, kadilnica (od: kadilo), motilnica, nosilnica, sejalnica, spalnica, spovedalnica (poleg spovednica). V poslednjih besedah se res nekako pogreša razlaganje, od kakih adjektivov in katerega pomena da izvirajo.

Tako uči o tej stvari gori omenjena Miklošičeva knjiga in treba je bilo razglasiti za to, da bi bilo stare slovnice prijateljem v neko tolažbo a množnemu krdelu „jurantium in verba magistri“ v izpodbudo prebrati si „magistra“.

Slovensko slovstvo.

* *Vojska med Francozi in Nemci leta 1870 in 1871.* Spisal M. V. Natisnil in založil Mailing v Gorici 1875.

Da Prusija dandanes zvonec nosi v Evropi in njen protikristijanski liberalizem se širi po nemških pokrajinah in tudi v Avstrijo sega, vzrok temu je za Francoze nesrečna vojska leta 1870 in 1871, ki je Francijo

vničila, Prusijo pa na prestol slave in moči posadila, odločivši zemljevidu Evrope drugo podobo. Po vsem tem je postala ta vojska tako vevlačna, kakoršni jih je le malo enačih. In to vojsko, kako se je pričela, kako vršila in kako končala, popisuje nam Slovencem ta knjižica v gladkem jeziku tako zanimivo, da se nihče ne bode kesal, kdor si jo omisli, če tudi je leta 1870 in 1871 marljivo prebiral časnike, ki so razpravljali pomembne dogodbe onega časa.

Naj nam je dovoljeno iz pohvaljene knjižice priobčiti v našem listu eno opazko, ki zadeva preuredbo navadne pratike po Francoskem republikanskem koledarji, ki se tako glasi:

„Po republikanskem koledarji je imelo leto 12 mesecev po 30 dni; tri jesenske: Vendémiaire (vinotok), brumaire (megleni mesec), frimaire (listopad); tri zimske: nivose (sneženi), pluviose (deževni), ventose (veterni mesec); tri pomladanske: germinal (klijoči), floreal (cvetlični), prairial (senokosni mesec); tri poletne: messidor (žetveni), thermidor (vročinski), fruktidor (sadni mesec ali september). Slehern mesec ima tri deкаде ali tedne po deset dni; dan se imenuje po svoji vrsti v dekadi: primidi (prvi dan), duodi (drugi dan), tridi (tretji dan), kvartidi (četrti dan) itd. In da bi na vse pozabili, kar človeka na krščansko vero spominja, bili so dnevi imenovani, namesto po imenu svetnikov, po domačih živalih, zeliščih in orodjih, kakor jih leto prinese, ali kakor jih ljudje rabijo. S tem so hoteli prekucuhi narodu bogastvo narave kazati, vcepiti mu ljubezen do poljedelstva, in ga učiti prav, po učilnih pravilih spoznavati vrste nasledkov, s katerimi vpliva nebo na zemeljske pridelke. Tako je imela na pr. prva dekada (10dnevni teden) vendémiaire (vinotoka) ta-le imena: 1. grozdje, 2. žefran, 3. kostanj, 4. podlesek (colchicum autumnale, Herbstzeitlose), 5. konj (domača žival, s katero se je zaznamovala polovica dekade); 6. balzamina ali brskovka, 7. rumeno korenje, 8. goreča ljubezen (Tausendschön), 9. pastinak ali divje korenje, 10. brenta (orodje, da zaznamuje konec dekade.) Pet poslednjih dopolnitvenih dni so pustili za konec leta, zvali so jih „sanskülotide“ (brezhlačnike; ta je bil novi častni priimek republikanski) in so bili vsi prazniki. Prvi je bil praznik čednosti, 2. genija ali veleuma, 3. dela, 4. javnega mnenja, 5. nagrad ali darov; v prestopnem letu se je imenoval 6. dan, dan revolucije, ali z odličnim imenom „sanskülotida“. Dôba 4 let, po katerih preteku je dodatek prestopnega dne potreben, da se meščansko ali državljansko leto vjema sè sukanjem zvezd, zvala se je „Franciada“. Tudi je narodni konvent sklenil, „da bode republika sleherno leto obhajala praznike 14. julija 1789 (obletnica razrušenja stare trdnjave „Bastille“), 10. avgusta 1792 (dan pomorjenja kralj. švicarske telesne straže v Tulerijah) in 21. januarija 1793 (dan obglavljenja Ludovika XVI.). Učitelji, učiteljice, očetje in matere, vsi, ki odgojujejo otroke, naj si prizadevajo, da jim razlagajo novi koledar po pridjanem nakazu.“ (Sklep nar. konventa 2. frimaira 2. leta „nove blaženosti.“)

* *Kranjska dežela.* Besede Franjo Cimpermanske, vglasbil za en glas s spremljevanjem glasovira Anton Nedved. Izdala in založila „glasbena matica“ v Ljubljani. Tiskal Em. Stary in dr. v Pragi.

Tako se zove drobna pesmica, ki se dá prav lahko peti in ki bode dobro péta tudi povsod prijeten vtisek naredila. Tekst in glasba se lepo vjemata. — Tisek je ličen; le to vprašanje naj nam je dovoljeno: ker imamo izvrstnega litografa v Ljubljani, zakaj se tudi take stvari ne tiskajo domá?